

Gilbert Badia'nın Sınırsız Feminist Clara Zetkin Adlı Eserinin Değerlendirilmesi

Review of Sınırsız Feminist Clara Zetkin by Gilbert Badia

Gilbert Badia, *Sınırsız Feminist Clara Zetkin*,
çev. Nadiye Rikkat Çobanoğlu, İstanbul: Pencere Yayınları,
2002, 306 s. ISBN 975-8460-44-7

Değerlendiren: Elanur Köse Kızır¹

Öz

Clara Zetkin'in hayatına odaklanan bu eser, politik ve sosyal aktivizm, feminizm ve kadın hakları, kişisel kararlılık ve mücadele, uluslararası politik rol gibi temel temaları belirleyerek okuyucuya zengin ve geniş bir perspektif sunmayı amaçlar. Clara Zetkin'in hayatına dair detayları açıklamak ve derinlemesine bir anlayış kazandırmak için etkili ve açık bir dil kullanımı benimseyerek geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi hedefler. Clara Zetkin'in politik, sosyal ve feminist mücadelesini vurgulayan temalar aracılığıyla okuyucuya güçlü bir mesaj iletilir. Clara Zetkin'in kişisel kararlılığı ve politik liderliği kitap boyunca vurgulanarak, bireyin kararlılığının toplumsal değişimde nasıl etkili olabileceği konusunda bir ilham kaynağı sunar. Eseri diğer biyografilerden ayıran belirgin bir özellik, yazarın önsözde vurguladığı Clara Zetkin'in 1918 sonrası yaşamına odaklanan kritik döneme dair eksik veya yanlış bilinenleri ortaya çıkarmaya yönelik özenli çabasıdır. Bu çaba, araştırmaya açılan arşivlerin sunduğu imkanlarla bu döneme dair daha fazla ışık tutma gayretiyle desteklenmektedir. Bu nedenle eser, Clara Zetkin'in yaşamını anlamak isteyen okuyuculara, feminist hareketin evrimini ve Zetkin'in politik mirasını daha geniş bir bağlamda kavrama fırsatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Clara Zetkin, Sosyalist feminizm, Enternasyonal, Sovyetler Birliği

Abstract

This work, focusing on Clara Zetkin's life, aims to provide readers with a rich and comprehensive perspective by identifying key themes such as political and social activism, feminism and women's rights, personal determination and struggle, and international political role. It strives to appeal to a broad readership by adopting an effective and clear language to describe details of Clara Zetkin's life and provide a profound understanding. The themes highlighting Clara Zetkin's political, social, and feminist struggles convey a strong message to the readers. Emphasizing Clara Zetkin's personal determination and political leadership throughout the book serves as an inspiration for how an individual's determination can be effective in societal change. A distinctive feature that sets this work apart from other biographies is the author's meticulous effort, as highlighted in the preface, to uncover missing or misrepresented aspects of Clara Zetkin's post-1918 life, supported by the opportunities provided by opened archives for further illumination of this critical period. Therefore, the work offers readers seeking to understand Clara Zetkin's life an opportunity to grasp the evolution of the feminist movement and Zetkin's political legacy in a broader context.

Keywords: Clara Zetkin, Socialist feminism, International, Soviet Union

Atıf/Citation: Köse Kızır E., (2023). Gilbert Badia'nın Sınırsız feminist Clara Zetkin adlı eserinin değerlendirilmesi, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 437-452.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, elaakose@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2778-4517.

Sınırsız Feminist Clara Zetkin

Tarih, politika ve toplumsal hareketlerle ilgilenen tarihçi ve gazeteci Gilbert Badia'nın *Sınırsız Feminist Clara Zetkin* adlı kitabı, Clara Zetkin'in hayatını ve etkileyici feminist mücadelesini anlatan bir biyografi eseridir. Kitapta, 19. yüzyılın ortalarından 1933 yılına kadar olan dönem kronolojik bir sıra içinde takip edilmiş, Clara Zetkin'in özel yaşamı, siyasi ve toplumsal çalışmaları ve hayatındaki önemli olaylar yirmi dört bölümün içerisine yayılarak okuyucuya sunulmuştur. Aynı zamanda Clara Zetkin'in düşünce yapısı, eğitimi, aile ilişkileri, sosyal-demokrat ve komünist partilere olan bağları gibi her bölümde farklı dönemleri ve temasları ele alan konulara ayrıca odaklanılmıştır. Kitap, Clara Zetkin'in, özellikle kadınların kurtuluşu için yaptığı önemli çabaları ve feminist görüşlerini daha iyi anlamak isteyen okuyucular için aydınlatıcı bir kaynak işlevi görmektedir.

Orijinali *Clara Zetkin Féministe Sans Frontières* adıyla 1993 yılında yayımlanan eserin 2002 yılında Fransızcadan Türkçeye çevrilen ilk baskısının kapağında, Clara Eisner'in 1880 yılında Leipzig'de çekilmiş fotoğrafına yer verilmiştir. Bu fotoğraf, Clara'nın kişiliğinin ve ideallerinin bir yansıması olarak kullanılmıştır. Clara Zetkin, dönemin toplumsal normlarına karşı ayak direyen, kabul edilmezliğine hüküm verdiği ödünlere sağlayacağı rahatlığı reddederek, kendi kendine sadık kalma iradesi ve bedeli ne olursa olsun düşüncelerini bir an bile terk etmeden sonuna kadar gitme cesareti ile tanınmıştır. Bu nitelikleri fotoğrafında kısa kesilmiş perçemlerin kapatamadığı geniş alnında ve kendinden emin bakışlarında görülmektedir.

Gilbert Badia kitabın önsözünde, Clara Zetkin'in hayatına dair kaynakların türü ve öneminin zaman içinde değiştiğini ifade etmiştir. Özellikle 1918-1919 dönemine ait belgelere ulaşmanın kolay olduğunu, Almanya'nın farklı bölgelerinde ve Anglo-Sakson ülkelerinde bu döneme odaklanan birçok araştırmanın yapıldığını belirtmiştir. Ancak Federal Almanya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik

Devletleri ve İngiltere gibi ülkelerde Clara Zetkin'in 1918 sonrası yaşamı ve etkinlikleriyle ilgili araştırmaların yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemin, onun önceki çalışmaları kadar önemli olduğunu düşünmüştür. Özellikle sol hareketler, devrimler ve kadın hakları gibi tarihî ve politik konulara odaklanan Gilbert Badia'nın, Rosa Lüksemburg, Karl Liebknecht ve Clara Zetkin'in içinde bulunduğu 1918 Alman Devrimi ve Spartakistler hakkında iki farklı esere daha sahip olması, döneme hâkim olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Clara Zetkin'in yaşamını anlatan başlıca biyografilerin yazarlarından biri olan Luise Dornemann'ın, Clara Zetkin'in son on beş yılında Alman Komünist Partisi ve III. Enternasyonal içindeki görüş ayrılıklarına ve mücadelesine değinmediğini belirtmiştir. Çünkü bu döneme dair belgeler ve mektuplar, uzun bir süre boyunca araştırmacılara kapalı kalmıştır. 1989'dan sonra durum değişmiş ve arşivler araştırmacılara açılmıştır. Bu nedenle Badia kitabın amacının, uluslararası kadınlar gününün kökenlerinde önemli bir rol oynayan Clara Zetkin'in hayatının bilinmeyen veya yanlış bilinen bölümünü gün ışığına çıkarmak ve bir feministin tam biyografisini sunmak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, kitabın amacını gerçekleştirirken konuya objektif yaklaşmaya özen göstermiştir. Bu hacimli kitabın satırlarında yazarın kişisel görüşlerine oldukça az rastlanmaktadır.

Gilbert Badia, "Sınırsız Feminist" olarak adlandırılmasının nedenini kitap boyunca Clara Zetkin'in yaşam öyküsü ve görüşleri üzerinden açıklamıştır. Clara Zetkin'in bu ünvanı hak etmesinin sadece farklı ülkelerde yaşamış veya uluslararası kadın kuruluşlarında görev almış olmasından kaynaklanmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Clara Zetkin'in kadınlar arasında bulunup kurtuluşlarının gerçekliğini ölçmek ve deneyimlemek için yetmiş yaşından sonra bile çaba gösterdiğini belirtmiştir. Bu mücadelesine, Clara Zetkin'in Moskova'dan Batılı erkek egemen komünist partilere gönderdiği eleştiri dolu talimatların zaman içinde doğrulandığını ve haklı çıktığını örnek vermiştir. Kısacası, Badia onu, sınırların ötesinde düşünmüş ve kadınların

özgürlüğünü tüm toplumlarda savunmuş bir feminist olduğu için “Sınırsız Feminist” olarak tanımlamıştır.

Badia, Clara Zetkin ile ilgili önemli belgelere ve mektuplara Berlin ve Karlsruhe’deki Badisches Generallandes Archiv, Zentral Partei Archiv (ZPA), Amsterdam’daki Toplumsal Tarih Enstitüsü ve Karl Kautsky Arşivlerinde ulaşmış, kopyaları alınmış mektupların orijinallerini ise Moskova Arşivleri’nden teyit etmiştir. Clara Zetkin’in tüm eserlerinin bir arada yayınlanmasının düşünülmediğini belirtmiş ve Zetkin’in eserlerine ve Zetkin hakkında yazılan bazı eserlere bibliyografya olarak yer vermiştir. Ancak kitabın dipnotlarında verilen telif-tetkik eserlerin ve arşiv belgelerinin numaralarına kaynakçada yer verilmemiştir. Hatta bazı arşiv belgelerinin sadece isimleri verilmiştir. Kaynakların kaynakçada eksik veya yetersiz bir şekilde verilmiş olması, yeni araştırmacılar için bir zorluk olabilir. Bunun yanı sıra Gilbert Badia’nın siyasi parti isimleri (KPD, SPD, USPD gibi) gibi kısaltmaların açıklamalarına yer vermemiş olması ve ‘Kısaltmalar’ veya “Kısaltma Dizini” kullanmaması okuyucu için okumayı zorlaştırmıştır.

Kitabın ilk iki bölümünü oluşturan “Çocukluk ve Gençlik Yılları” ve “Paris’te Kader Belirleyici Yıllar” adlı bölümlerde, Clara Zetkin’in çocukluk ve gençlik yıllarında siyasi fikirlerinin şekillendiği ortam ve bu fikirlerin peşinden giderek çocuklarının babası ile tanışması anlatılmış ve ilginç anekdotlara yer verilmiştir. Clara Zetkin, kültürlü bir aileden gelmesine rağmen zor ekonomik koşullarda büyümesi nedeniyle toplumsal adaletsizliklere duyarlı bir çocuk olmuştur. Annesinin feminizm ve kadın haklarına olan ilgisi onun feminist düşünceleri benimsemesine katkı sağlamıştır. Gençlik yıllarında ailesiyle ilişkilerinin bozulmasının ardından kendi yolunu seçerek politik aktivizme yönelmiş, Almanya’ya sosyal-demokrat yayınları tanıtmaya başlamış ve sonunda Paris’e gitmek üzere yola çıkmıştır. Yazar, Clara Zetkin’in cesareti ve iradesinin, sosyalist ve feminist

aktivist olarak tanınmasının temelini attığını belirtmiştir. Yirmili yaşlarında, arkadaşı Barbara'nın Almanya'daki Rus göçmenlerle tanıştırmayı, kendinden on yaş büyük ve iki oğlunun babası olacak olan Osip Zetkin ile bir araya gelmesine vesile olmuştur. Kitabın ikinci bölümünde, Clara Zetkin'in Osip ile Paris'te zorlu ekonomik koşullarda sosyalist harekete katılarak Marksizm'i öğrenmesini, gazetecilik ve çevirmenlik yaparak geçimlerini sağlamaları anlatılmıştır. Bu dönemde Clara Zetkin'in, Osip'in sağlık sorunlarıyla mücadelesi ve yaşadığı kayıp üzerinden insanlık ve duygusal yönleri vurgulanarak okuyucuya derin duygusal deneyim sunulmuştur. Gilbert Badia'nın, Clara Zetkin'in yaşamındaki bu önemli dönemleri detaylı bir şekilde anlatarak okuyucuya tarihsel bir perspektif sunması, kitabın genel tonunu ve anlatımını şekillendirmiştir.

“1890'ların Almanya'sı: Kadın Sorunu ve Sosyal-Demokrasi” başlıklı üçüncü bölümde, Clara Zetkin'in, 1890'ların Almanya'sındaki kadın işçiler hakkındaki düşüncelerine ve mücadelesine yer verilmiştir. Bu dönemde kadın işçi sayısının artması sendikaların kurulmasına ve kadın haklarının güçlenmesine katkı sağlarken, kadınların sendikalaşma sürecinde bazı engellerle karşılaştığına dikkat çekilmiştir. Clara Zetkin'in kadınları sendika ve parti üyesi yaparak sosyalist mücadeleye kazandırmak istediği dönem, “Clara Zetkin ve Sosyal-Demokrat Parti” başlıklı sekizinci bölümde anlatılmıştır. Clara Zetkin, kadınların psikolojik ve kültürel özelliklerini öne çıkararak parti içindeki erkek egemenliğine karşı mücadele etmiş ve kadınların politik özerkliğini savunmuştur. Sosyal Demokrat Parti, kadınları siyasette yeteneksiz olarak görmüş, fikirlerini ciddiye almamıştır. Kadınlar bu cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmış olsalar da mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu bölümler, Clara Zetkin'in hayatındaki belirli dönemleri detaylı bir şekilde ele alarak, sadece tarihsel bir hesaplaşma sunmakla kalmayıp aynı zamanda kadın hakları mücadelesinin evrimini ve sosyalist ideallerin kadınlar arasında yayılmasını anlama fırsatı sunmaktadır.

Kitabın genelinde, bireysel hikâyenin ötesinde toplumsal ve politik değişimlere dair bir perspektif sunularak, okuyucuya önemli bir düşünsel zenginlik sunulmaktadır.

1890 yazının başlarında Paris'ten ayrılarak Almanya'ya dönmeye karar veren Clara Zetkin'in iki çocuğunun geleceği ve geçimi gibi kaygılarına "Clara *Die Gleichheit Gazetesi*'nin Baş Redaktörü" başlıklı dördüncü bölümde yer verilmiştir. Zetkin, kadınların siyasi toplantılara katılma ve söz hakkı imkânı bulabileceğine inandığı Stuttgart'a taşınmış, sosyal-demokrat kadınlar için bir platform olarak kullanacağı *Die Gleichheit* dergisinin yayın yönetimini üstlenmiştir. Gilbert Badia, Clara Zetkin'in derginin içeriğini ve yayın politikasını zaman içerisinde değiştirdiğinin, gelişen kadın hareketinin gereksinimlerine uygun hale getirdiğinin ve böylece proleter feminist hareketin gelişimine ve örgütlenmesine katkıda bulunduğunun altını çizmiştir. Bu bölümde, Clara Zetkin'in sadece birey olarak değil, aynı zamanda bir gazete editörü olarak toplumsal değişime nasıl katkı sağladığı ve etkin rol oynadığı anlatılarak kitaba derinlik kazandırılmıştır.

Clara Zetkin'in feminizme yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı dönemin toplumsal normlarından farklı bir şekilde mücadele ettiği "Feminist" başlıklı beşinci bölümde incelenmiştir. Clara Zetkin'in feminist düşünceleri, özellikle komünist ülkelerde proleter feminizmi olarak değerlendirilirken, Batılı feministler tarafından kadınların sorunlarına odaklanmadığı ve tutucu olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu düşüncelerin aksine yazar, Clara Zetkin'in kadın sorununu Marx ve Engels'in aileye bakış açısıyla; tarihsel, toplumsal ve psikolojik boyutlarıyla incelediğini ve evlilik ve cinsellik konularında özgürlüğü savunduğunu belirtmiştir. Clara Zetkin, evliliği kadınların baskılandığı ve potansiyellerinin sınırlandığı kurum olarak görmüş ve evlilik öncesi aşkı desteklemiştir. Bölümde odaklanılan bir diğer husus ise ekonomik sistemden kaynaklanan

cinsiyetler arasındaki eşitsizlik ve ev işlerinin paylaşımıdır. Özellikle August Bebel'in kadınların köleleştirildiğini ifade ettiği *Kadın ve Sosyalizm* eserine atıfta bulunulmuştur. "Kadınların Seçme ve Seçilme Hakları İçin Mücadele" başlıklı yedinci bölümde, Clara Zetkin'in kadınların ekonomik bağımsızlıkları olmadan oy hakkının eksik olduğu düşüncesinin zamanla değiştiği ve oy hakkı mücadelesinin öncülerinden biri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Almanya ve Fransa'daki burjuva feministlerin ve sosyalist feministlerin iş birliği örnekleri üzerinden, oy hakkı mücadelesinde farklı grupların bir araya gelebildiğini göstermiştir. Onun önerisiyle her yıl Mart ayında Uluslararası Kadınlar Günü olarak kutlanan bugün, kadın hakları mücadelesinde önemli bir tarih olmuştur. Bu bölümler, Clara Zetkin'in feminist düşüncelerini ve kadın hakları mücadelesindeki rolünü anlamamıza yardımcı olurken, aynı zamanda o dönemin sosyal, politik ve ekonomik dinamiklerine de ışık tutmuştur.

"Özel Yaşam 1890-1914" başlıklı dokuzuncu bölümde, Clara Zetkin'in Stuttgart'taki siyasi faaliyetleri, gazetecilik kariyeri, çocuklarıyla yaşadığı zorluklar ve maddi sıkıntıları ele alınmış, yaşamının farklı yönleri özetlenmiş ve onun mücadelesi ve kişisel yaşamı okuyucuya aktarılmıştır. Clara, *Neue Zeir* dergisi için yazılar kaleme alırken, Stuttgart'taki sosyalistlerle temas kurmuş ve parti kongresine delege olarak seçilmiştir. Berlin'de sosyalist feminist kadınlarla örgütlenmeye çalışmış ve propaganda faaliyetlerine katılmıştır. Ayrıca, Friedrich Zundel ile tanışması ve evlenmesi de bu bölümde anlatılmıştır. Ressam eş Friedrich Zundel'in Clara Zetkin'in siyasi düşüncelerine tesirine ayrıca değinmek isteyen Badia, "Sosyalist Bir Militanın Sanat Anlayışı" başlıklı onuncu bölümde, Clara Zetkin'in sanat ve kültür anlayışını, sosyalizmin ve toplumsal değişimin bir parçası olarak nasıl gördüğünü ve kültürün özgürlüğünü savunduğunu ele almıştır. Clara Zetkin'in toplumun yeniden inşası ile ilgili düşüncelerini aktardığı, "Eğitim ve Öğretim" başlıklı on birinci bölümde, Clara Zetkin'in, insanları iyi birer yurttaş olarak yetiştirmek

için eğitim harcamalarının yetersiz, binaların kötü ve sağlıksız, öğretmen ücretlerinin düşük olduğu eleştirilerine ve parasız, laik ve karma okullarda sosyalist eğitim önerilerine yer verilmiştir.

“Özel Yaşam 1890-1914” başlıklı dokuzuncu bölümde Clara’nın Stuttgart’taki arkadaş çevresine, siyasi görüşlerine ve mücadelesine yer verilmiştir. Özel yaşamına dokuzuncu bölümde yer verilmesine rağmen “Clara ve Lily” başlıklı altıncı bölümde, Clara Zetkin ve Lily Braun arasındaki polemiklerin farklı kökenler ve idealler nedeniyle ortaya çıktığı vurgulanırken, Clara Zetkin’in sosyalist ideallerinin kişisel bir tutku olmaktan ziyade ideallerinin temelini oluşturduğu belirtilmiştir. Böylece, Clara Zetkin’in sosyalist ideallerini savunusu ve bu ideallerle yaşam biçimi vurgulanmıştır.

Clara Zetkin’in 1915 ve 1916 yıllarındaki aktivitelerine ve duygusal deneyimlerine, “Savaş” başlıklı on ikinci bölümde odaklanılmıştır. Bu dönemde Alman Sosyal-Demokrat Partisi içinde savaşa destek ve karşı çıkış arasındaki görüş ayrılıklarına dikkat çekmiş ve Clara Zetkin’in savaş karşıtı tutumu vurgulanmıştır. Ayrıca, savaşın ailesi ve ilişkisi üzerindeki olumsuz etkilerine de değinmiş ve Clara Zetkin’in savaşın ardından daha büyük bir amaca odaklandığını ifade etmiştir. Bu süreçteki parti içi anlaşmazlıkların artması, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti’nin kuruluşuna yol açmış ve Clara Zetkin bu yeni partiye katılmıştır. Clara Zetkin’in parti değişikliği süreci, “Sosyal Demokrat Parti’den Çıkarılışı” başlıklı on üçüncü bölümde, Alman kadınlarının yaşadığı ekonomik sıkıntıları, grevleri ve savaşın etkileri ile ele alınmıştır. Clara Zetkin’in parti değişikliği, *Gleichheit* dergisinin etkisini kaybetmesine neden olurken, Zetkin’e *Leipziger Volkszeitung*’un kadın eki redaktörlüğü gibi yeni görevler verilmiştir. Ancak bu dönemde savaşın etkileri ve parti içi çekişmeler, Clara Zetkin’in sağlığını olumsuz etkilemiştir. Bu bölümlerde Clara Zetkin’in politik evrimi izlenerek savaş döneminde karşılaştığı zorlu kararlar ve

parti içi değişimlere odaklanılmıştır. Ayrıca, savaşın kadınlar ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında sosyalist fikirlerin 1917 Ekim Devrimi ile gerçekleşmesi hakkındaki düşünceleri "Clara Zetkin ve Rusya'da 1917 Ekim Devrimi" başlıklı on dördüncü bölümde incelenmiştir. Gilbert Badia, gençliğinde Rusya ve Rus halkıyla içten bir bağ kuran Clara Zetkin'in, 1917 Ekim Devrimi'ni coşkuyla selamlamasının kaynağının içten gelen bir bağlılık veya siyasi strateji olduğu konusunda tartışmalar olduğunu ifade etmiştir. Clara Zetkin, Bolşeviklerin başarısının barış getireceğini ve önemli bir örnek olduğunu savunmuştur. "1918 Kasım Devrimi" başlıklı on beşinci bölümde, Almanya'daki 1918 Kasım Devrimi sürecini ve bu devrimin getirdiği değişiklikler anlatılmıştır. İlgili bölümde Clara Zetkin'in devrimi nasıl deneyimlediği ve bu dönemdeki rolü vurgulanırken, devrimin arka planı, liderlik rolleri, devrim sonrası dönemde kadınların siyasi katılımının azalması ve erkeklerin daha etkili hale gelmesi gibi konulara odaklanılmıştır. Yazar bu bölümden sonraki bölümlerde, Clara Zetkin'in 1918'den sonraki yaşamı ve etkinlikleriyle ilgili bilinmeyen veya yanlış bilinenlerini ortaya çıkarmak amacını taşımıştır.

Clara Zetkin başlangıçta Alman Sosyal-Demokrat Partisi içinde silahlı mücadele ve barışçıl yollar arasındaki ayrışmayı çözmeye çabasında olsa da zamanla sosyal demokrat reformizmini eleştirmeye başlamış ve komünist saflara geçmiştir. Badia, özellikle Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in öldürülmesinin Clara Zetkin'in radikal mücadele inancını güçlendirdiğini vurgulamıştır. "Büyük Seçim" başlıklı on altıncı bölümde, Clara Zetkin'in 1920 Alman Reichstag seçimlerinde Komünist Parti'yi temsil ederek milletvekili seçilmesine ve bu değişikliğin nedenlerine, aynı zamanda Sovyetler Birliği ziyaretinde Bolşeviklerin mücadelesine ve Sovyet kadınlarının katkılarına övgülerine yer verilmiştir. Clara Zetkin'in Sovyetler

Birliği'ni ziyaretinin incelendiği "Sovyet Rusya'ya İlk Yolculuk" başlıklı on yedinci bölümde, Sovyet Rusya'nın içinde bulunduğu zorlu koşullar, devrimci mücadele ve liderleri Clara Zetkin'in gözünden okuyuculara sunulmuştur.

Clara Zetkin'in Lenin ile yaptığı görüşmeler ve yakın arkadaşlığı, onun siyasi çalışmalarını etkilemiş ve Enternasyonal kongrelerinde önemli roller üstlenmesine katkı sağlamıştır. "Enternasyonalin Verdiği Görevler" başlıklı on sekizinci bölümde, Clara Zetkin'in, Sovyet Rusya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Lenin ve diğer Bolşevik liderlerle tanışması ve Komünist Enternasyonal'de görevlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Enternasyonal Yürütme Komitesi tarafından Batı Avrupa'daki komünist partilerini izleme görevi verilen Clara Zetkin, bu görevi başarıyla yerine getirmiştir. Almanya'da sosyalist hareketin durumu hakkında bilgi sunarken Fransız, İtalyan ve diğer ülkelerin komünist partilerini gözlemlemiş ve komünistlerle iletişim kurmuştur. Gilbert Badia, Clara Zetkin'in uluslararası rolünü, Enternasyonal'in politika ve taktiklerini etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi "Alman Komünist Partisi ve Enternasyonal Yönetimleriyle Sürtüşmeler" başlıklı on dokuzuncu bölümde yapmaktadır. Clara Zetkin hem Alman Komünist Partisi hem de Enternasyonal'deki farklı görüşler ve fraksiyonlar arasında denge sağlama çabası göstermiş, ancak çeşitli sorunlar ve çelişkilerle karşılaşmıştır. Bu çelişkiler, "Moskova'da Tapılma, Almanya'da Horlanma" adlı yirminci bölümün başlığından da anlaşılmaktadır. Yazar, Almanya'da ve Enternasyonal'de yaşadığı sorunlara rağmen 1920'den itibaren Clara Zetkin'in Moskova'da tanınırlığını, Sovyet Rusya'da nasıl saygı gördüğünü, Bolşevik Parti'nin çalışmalarına katılmasının yanı sıra Sovyet halkı tarafından nasıl bir ilgiyle karşılandığını aktarmıştır. Ayrıca, Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'ndeki ziyaretlerinin ardından Gürcistan ve Azerbaycan'a da giderek orada da saygınlık kazandığı belirtmiştir. Bu bölümlerde, Clara Zetkin'in uluslararası alandaki liderliği, siyasi görüşleri ve

mücadele yeteneklerine odaklanarak onun tarihteki önemini vurgulamak amaçlanmıştır. Ayrıca, Komünist Enternasyonal'in politika ve taktiklerine etkisiyle birlikte Zetkin'in bireysel çabalarının altı çizilmiştir.

Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'ndeki kadınların durumu, feminist hareketle ilişkisi ve uluslararası kadın kongreleri ile ilgili düşünceleri "Feminizm ve Devrimci Dayanışma" başlıklı yirmi birinci bölümde incelenmiştir. Clara Zetkin'in Uluslararası Kadın Sekreterliği'nin başkanlığını üstlenmesinden, *Die Kommunistische Fraueninternationale* adlı bir dergi çıkarmasından, 1921 Moskova Kadınlar Konferansı'nın raporunu sunmasından, Uluslararası İşçi Yardımlaşması ve Kızıl Yardım gibi insani yardım örgütlerinde aktif rol almasından bahsedilmiştir. Gilbert Badia, Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'nde kadınların ekonomik katılımı, eğitim olanakları ve ev işlerini hafifletme çabalarını aktarırken, Lenin'in Sovyetler Birliği'nde kadınların durumunun Batı ülkelerinden farklı olduğunu ve kadınların ekonomik, eğitim ve hükümet alanlarında daha fazla yer almasını istediğini vurgulamıştır. Sovyet kadınlarının diğer ülkelerin kadınlarına ilham kaynağı olduğunu ve kadınların konferansa aktif olarak katıldığını belirtmiş; aynı zamanda, Clara Zetkin'in odak noktasının kadın hakları tartışmaları değil, kapitalist sisteme karşı kadınların mücadele edebileceği olduğunu ifade etmiştir. Badia, her bölümde olduğu gibi bu bölümde de Clara Zetkin'in son yıllarında yaşadığı sağlık sorunlarına rağmen, uluslararası platformlarda mesafelere aldırış etmeden kararlılıkla aktif çalışmalarını sürdürdüğünü vurgulamıştır.

Clara Zetkin'in Almanya Komünist Partisi ve Enternasyonal ile yaşadığı anlaşmazlıklardan sonra Sovyetler Birliği'nde yaşadıkları "Clara Zetkin, Stalin, Enternasyonal ve Alman Komünist Partisinin Karşısı" başlıklı yirmi ikinci bölümde incelenmiştir. Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'ne taşındığı 1926 ve 1927 yıllarında Stalin ile ilişkisi,

Stalin'in sert ve kolektifleştirme politikalarına karşı çıkmasından dolayı zayıflamıştır. Ancak Badia, bu karmaşık ilişkiye rağmen Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'ne ve ideallerine bağlılığını sürdürdüğünü vurgulamıştır. Clara Zetkin'in, Sosyal Demokratların ve sendikaların, Nasyonal-Sosyalizme karşı uygun bir tavır benimsemeyip faşizmi ciddi bir şekilde analiz etmemelerinden faşizmin yükselişe geçerek toplumsal tabakalar arasında destek bulması gibi analizleri "Faşizm Üzerine" başlıklı yirmi üçüncü bölümde incelenmiştir. Bu nedenle Clara Zetkin, farklı emekçi gruplarını bir araya getirerek faşizme karşı mücadelede birleşik bir cephe oluşturmanın ve farklılıkları azaltmanın önemini vurgulamıştır. Bu bölümlerde, Clara Zetkin'in uluslararası erkek egemen politika sahnesindeki mücadelesinde sosyalist birlik için sarf ettiği çaba, bu zorlu süreçteki kararlığı ve bağlılığı ön plana çıkarılmıştır.

"Bir Hayatın Gün Batımı" başlıklı yirmi dördüncü bölümde, Clara Zetkin'in son on yılındaki fiziksel zorluklarını ve politik mücadelesini içeren bir portre sunulmuştur. Sağlık sorunları, göz ameliyatları, sinirsel yıpranma, kalp hastalığı ve dolaşım bozukluğu gibi ciddi sorunlara rağmen, politik yazılar yazmaya ve insanları etkilemeye devam ettiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Clara Zetkin'in politik faaliyetleri ve uluslararası ilişkilerini de ele almıştır. Clara Zetkin, Almanya'da barış antlaşmaları ve politik gelişmeler hakkında konferanslar vermiş, Sovyetler Birliği'ndeki ilerlemeleri anlatmış ve kadınları birleşmeye çağırmıştır. Clara Zetkin'in son yıllarında Almanya'ya dönüşü ve Berlin'de parlamento çalışmalarına katılması üzerinde durulmuştur. Sağlık durumu iyi olmamasına rağmen, politik mücadelesini sürdürmeye çabalaması, onun kararlığını ve politik angajmanını vurgulamaktadır.

'Sonuç' yerine geçebilecek "Bir Portrenin Öğeleri" başlıklı yirmi beşinci bölümde, Clara Zetkin'in yaşamı, kişiliği, politik duruşu ve insanlarla ilişkileri hakkında anekdotlar üzerinden onun çok yönlü

kişiliğine ve toplum üzerindeki etkisine dair zengin bir bakış sunularak kitaba önemli bir derinlik katılmıştır. Gilbert Badia, Clara Zetkin'in hangi imajı veya imajlarının okuyucuya önemli geleceğini, hayatı boyunca farklı insanların bakış açılarına göre farklı portrelerinin çizildiğini ancak bunlardan hangisinin gerçeğe en yakın olduğunu sorgulamıştır. Yazar, eğitimin önemini vurgulayarak, Clara Zetkin'in iradesi, tutkusu ve çalışkanlığının eğitimden daha fazlasını ifade ettiğini söylemiştir. Clara Zetkin'in gazeteci-yazar, hatip ve pedagog olarak kendini ifade ederken, yaşlanmasına rağmen duygusal ve coşkulu bir ikna diline sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Clara Zetkin'in ikna etme gücünün yüksekliğini, en önce söylediklerine kendisinin inanmasına bağlamıştır. Düşüncelerini basit ve anlaşılır bir şekilde ifade etme yeteneğinin, sadece az sayıda kişi tarafından değil, toplum genelinde kabul görmesini sağladığını belirtmiştir. Nitekim Badia da Clara Zetkin gibi, sosyalist terminolojiden uzak, basit ve anlaşılır bir dil kullanarak onun farklı imajlarını anlaşılabilir kılmıştır.

Gilbert Badia, Clara Zetkin'in, politik meselelerde zaman zaman arkadaşlarından rehberlik aldığı için açık görüşlülüğüne vurgu yapmıştır. Clara Zetkin'in politik ayrılıklarla başa çıkma ve değişen politik manzaraya uyum sağlama yeteneğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, "Clara'ya hak ettiğinden fazla övgüye değer nitelik yüklemeyelim" diyerek Clara Zetkin'in politik ayrılıklar konusunda geçici heveslerine işaret etmiş, bu durumun aynı kişiye yazdığı farklı mektup hitaplarında görülebileceğini belirtmiştir. Clara Zetkin'i sevmeyenlerin, onun hakkında despot, dogmatik, kendini beğenmiş ve anlayışsız olduğu şeklindeki yorumlarına yer vermiştir. Bu düşüncelere karşın, 1921'deki Enternasyonal Kongresi'nde, kendisini kutlayanlara karşı mütevazı bir tavır sergileyen Clara Zetkin'in, "içsel itkinin onu devrim davasına hizmet etmeye yönlendirdiği" söylemine yer vermiştir. Badia, "eğer insanın haklılığına inandığı, insanların kurtuluşu gibi bir dava uğruna, yirmi yaşındaki gibi yetmiş yaşında da mücadele etmesi gençlik olarak tanımlanabilirse, Clara Zetkin

ölümüne dek genç kalmış bir savaşçıydı.” sözüyle kitabını tamamlamıştır. Clara Zetkin’in kişiliği, politik tutumu ve insanlarla ilişkilerine dair kapsamlı bir değerlendirmenin sunulduğu bu bölüm kitaba derinlik katmıştır.

Sonuç olarak, eser Clara Zetkin’in etkileyici hayatına, feminist düşüncelerine ve uluslararası mücadelesine dair ayrıntılı bir portre çizerken, Sovyetler Birliği ve Avrupa’da feminist hareketin evrimine ışık tutmaktadır. Zetkin’in feminist düşünceleri, özellikle Sovyetler Birliği’nde devrimci dönemde kadın hakları mücadelesindeki rolü, kitabın aydınlatılması gereken temel noktalarından birini oluşturmuştur. Sovyetler Birliği’nde, Zetkin’in kadın hakları konusundaki fikirleri, devrim sonrası toplumun yeniden şekillendirilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Onun vurguladığı ekonomik eşitsizliklere karşı duruşu, kadınların siyasi katılımını teşvik etme çabaları ve aile kurumuna eleştirel yaklaşımı, Sovyet feminizminin temel taşlarından biri olmuştur. Avrupa bağlamında ise, Zetkin’in enternasyonal perspektifi, özellikle kadınların oy hakkı mücadelesindeki rolü ve burjuva feministlerle sosyalist feministler arasındaki iş birliği, feminist hareketin tarihinde önemli dönemeçler olarak öne çıkmıştır. Zetkin’in öncülük ettiği Uluslararası Kadınlar Günü, kadın hakları mücadelesinde uluslararası bir dayanışma sembolü haline gelmiştir. Onun özgün perspektifi, kadın hakları mücadelesinin sadece cinsiyet eşitsizliği ile değil, aynı zamanda sınıf ve ekonomik faktörlerle de bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.

Kitap, Clara Zetkin’in 1918’den sonraki yaşamına odaklanarak, bilinmeyen veya yanlış bilinen yönlerini aydınlatmayı amaçladığı için Zetkin’in bu dönemdeki etkinlikleri, politik duruşu ve kişisel yaşamındaki gelişmeleri detaylı bir şekilde ele almış, okuyuculara önceki kaynaklara göre özgün bir bakış açısı sunmuştur. Özellikle Almanya Komünist Partisi ile yaşadığı anlaşmazlıklar, Sovyetler Birliği’ndeki etkileşimleri ve Komünist Enternasyonal’in vermiş

olduğu görevler sonucunda Fransa, İtalya ve diğer ülkelerin gözlemcisi olduğu uluslararası rolleri, kitabın bu hedefine ulaşmasını sağlayan güçlü yönünü oluşturmaktadır.

Gilbert Badia, Clara Zetkin'in hayatının bu dönemini çeşitli arşiv belgeleri, mektuplar ve diğer kaynaklara dayanarak ayrıntılı bir şekilde ele almış ve okuyuculara, genellikle göz ardı edilen veya eksik bilinen yönlerini keşfetme fırsatı sunmuştur. Bu bağlamda kitap, Clara Zetkin'in hayatının bu kritik dönemine ilişkin sahip olunan önemli bilgi boşluklarını doldurarak, onun feminist ve politik bir figür olarak daha geniş bir anlayışını sunmuştur.

Bu biyografi, Clara Zetkin'in feminist düşüncelerinin, çağdaş feminist hareketler için hâlâ ilham verici olduğunu göstermektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

Gilbert, B. (2002). *Sınırsız Feminist Clara Zetkin*. Pencere Yayınları, ISBN 975-8460-44-7.